M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.

Ser. [illegible]

Title [illegible]

Rasa Manjari
by
Bhanudatta (14th Century)

V/13

		Rasa Manjari	Title
		Bhanu Kavi	Author
		Hari Ram Scribe	~~Editor~~
		14th Century - Samvat 1665	Year, Vols.
810			Publisher
V/13.		Presented by Prof. V. R. Trivedi	Remarks

र सा:पद्

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीगणेशायनमः ॥
श्रीगणेशा
श्रीगणे

॥श्रीगणेशायनमः॥
श्रीगणे

विद्याधरवारिकाप्राणितिरोषः ९= प्रेमांग्धसे

॥श्रीनंदकात्मजेनमः॥ आत्मीयंचरणंदधातिपुरतोनिम्नोन्नतायांभुविस्वीयेनैवकरेणकर्षतितरोःपुष्पंश्रमा
शंकया॥तल्पेकिंचमृगत्वचाविरचितेनिद्रातिभागैर्निजैरंतःप्रेमरसालसःप्रियतमामंगेदधानोहरः
॥१॥विद्वत्कुलमनोभृंगरसव्यासंगहेतवे।एषाप्रकाश्यतेश्रीमद्भानुनारसमंजरी॥२॥तत्ररसेशृंगारेआलंबना
त्वदितत्वेनतदालंबनविभावत्वेनानायिकातावन्निरूप्यते।३।साचत्रिविधा।स्वीयापरकीयासामान्याचेति।त
त्रस्वामिन्येवानुरक्तास्वीया॥नचपरिणीतायांपरगामिन्यामव्याप्तिः।अत्रपतिव्रतायाएवलक्ष्यत्वात्।तस्याश्चपरगामि ॥१॥

२

तयापरकीयात्वमपिसमायाति। अस्याभेदाः। मुग्धा मध्या प्रगल्भा। आद्यायां यथा। गता
गतकुतूहलंनयनयोरपांगावधिस्मितंकुलनतभ्रुवामधरएवविश्राम्यति। वचःप्रियतमश्रुतेरतिथि...
पक्रमः कदाचिदपिचेत्तदामनसि...। स्वकीयानुत्रिविधा मुग्धामध्याप्रगल्भा च...
नयावनामुग्धा। साचाज्ञाताज्ञातयौवनाज्ञातयौवनाच। सैवचक्रमेणलज्जाभयपराधीनरतिर्नवोढा...
क्रमशःसर्वथाविश्रब्धनवोढा। अस्याभेदा। क्रियामनोहरा। कस्मादियंनवविभूषणेसमीहा। मुग्धा

र.
२ प्रसंगः । इ[illegible]रुहमुखीपरिचितं यांनी स्वापविधातुमपि हातुमपि प्रपेदे ॥ ६ ॥ पतिमात्रविषयकेलि
[illegible]नापकोविदा प्रगल्भा ॥ वेश्यायां कुलटायां च पतिमात्रविषयत्वाभावात् नातिव्याप्तिः ॥ अस्यास्तु
[illegible]तिरानंदातेसमोहः ॥ प्रथमं यथा ॥ संस्पृश्य स्तनमावहन्यवदनं संश्लि[illegible] ध्यके दंतलेनिः[illegible]
बिंबमंबरमपाहृत्य श्य्युदस्यालकं ॥ देवस्यांबुजिनीपतेः समुदयं जिज्ञासमाने प्रिये वामाक्षीवर
नांचलेन श्रवणयो नीलोत्पलं निह्नुते ॥ ७ ॥ द्वितीयं यथा ॥ नखक्षतमुरस्थले[illegible]रदनक्षत

सकल

लं च्युता च कुसुममालिका विगलिता च मुक्तावलिः ॥ रतांतसमये मया समेतदालोकितं स्मृतिः [illegible]
कारेति कोच चक्रतवा निशितदा विधिः ॥ मध्याप्रगल्भे मानावस्थायां प्रत्येकं त्रिविधे ॥ धीराधीराधीरा
स्प्र धीरा चेति ॥ तत्र [illegible] कोपप्रकाशा धीरा ॥ अप्रगल्भकोपप्रकाशा अधीरा ॥ व्यंग्याव्यंग्यकोपप्रकाशा ॥ धीरा
धीरा ॥ इयांस्तु विशेषः मध्याधीरायाः कोपस्य [illegible]इका ॥ अधीरायाः [illegible] रुष्टवाक् ॥ धीराधीरायाः
दवचनादिनेपकाशादे ॥ प्रौढायास्तु धीरायाः रतोदास्यं ॥ अधीरायास्तु तर्जनताडनादि ॥ धीराधीराया

प

रं० मं० [illegible]दास्य तर्जनताडनादि[illegible]कं धीरादिभेदः स्वीयाया एव न परकीयाया इति प्राची
॥ ४ ॥ [illegible] धीरत्व[illegible] नियतं परकीयायामानश्च तेषां मध्यावश्यकत्वात् ॥ मा
नश्च परकीयाया इति वक्तुमशक्यत्वात् ॥ मध्याधीरा यथा ॥ नो त्वालिपुञ्जे ब्रजाङ्गनानिकुञ्जे स्फारा बभू
वुः श्रमवारिधाराः ॥ देहसमीहमवनाविधात्तुं धीरं समीरं नलिनीदलेन ॥ ११ ॥ मध्याधीरा यथा ॥ जातस्तेनि राम
शि जागरो मम पुनर्नेत्राम्बुजे शोणिमा निःपीतं भवता मधु प्रवितितं थाक्ष्लेतं मेमनेः ॥ आम्य ङ्गं[illegible]निकुञ्जभवने :

१२

ल[illegible]फलं पं वेपथुः पुनरेषमां बहुतरं क्रूरैः शरैः कृन्तति ॥ मध्याधीराधीरा यथा ॥ कान्तानुरागचतुरोसि मनोहरोसि
नाथोसि किंचन वयो नवयौवनोसि इत्थं निगद्य सुदृशा वदने प्रियस्य निश्वस्य बाष्पनिहिता दृगन्ताः ॥ [illegible] प्रौढाधीरा यथा ॥ नो कुलिना:
तल्पं भजसि न जल्पसि सुधाधारानुकारा गिरो दृक्पातं कुरुषे न चापरिजने कोपप्रकाशच्छलात् । इत्थं केन कगर्भगो
रि दयितं कोपस्य संगोपनेन स्यादेव न वेत्तु नः सहचरी कुर्वीत सा चस्मितं ॥ [illegible] प्रौढाधीरा यथा ॥ प्रतिफलमवलोक्य
स्वीयमिंदोः कलायां हरशिरसि परस्यावासमाशंकमाना ॥ गिरिशमचलकन्यातर्जयामास कंपप्रचलवलयवल्लीन्योः

र॰मं॰
५

निभाद्राक्षरेण २४ प्रौढाधीराधीराययथा तल्पोपांतमुपेयुषि प्रियतमे वक्त्रोल्लसत्यीयषीकाकुव्याकुलवाचिसाचिहसित
स्पृष्टोत्सृष्टात्पियिया हस्तव्यस्तकरे पुनर्नुजाह्वया लाक्षारसव्यालिनेत्रोष्ठी हेशमयूखमांसलरुचो विस्फारिताः
२५ एते च धीरादिषड्भेदाद्विधाज्येष्ठाकनिष्ठा च धीराज्येष्ठाकनिष्ठा च अधीराज्येष्ठाकनिष्ठा च धीराधीराज्येष्ठाक
निष्ठा च परिणीतत्वे सति भर्तुरधिकस्नेहा ज्येष्ठा परिणीतत्वे सति भर्तुर्न्यूनस्नेहा कनिष्ठा अधिकस्नेहा सुखेन स्नेहा ५
सुपरकीयासु सामान्यवनितासु च नास्ति यालिः परिणीतपदेन व्यावर्तितत्वात् धीराज्येष्ठाकनिष्ठा च यथा एकस्मिन्

शयने सरोरुहदृशो विज्ञाय निद्रां जयोरेकां पल्लवितावगुंठनपरामुत्कंधरो हस्तवान् अन्यस्याः सविधं समेत्य विहितं निन्त
व्याजोल्लहस्तांगुलिश्रुपारैर्वसनांचलं चपलयन्त्याः पश्चात्तिलं कृतवान् २६ अधीराज्येष्ठाकनिष्ठा च यथा अंतः
कोपकषायिते प्रियतमपरस्परं दृष्टेनेकाननेपृष्ठस्या वचयाय नम्रवदनामेकां समायोजयत् अन्यां लीलित
लोचनां चलचमत्काराभिरामाननां स्मेराङ्कुरपल्लवांनववक्षमत्यां समालिंगति २७ धीराधीराज्येष्ठाक
निष्ठा च यथा धैर्या धैर्यपरिग्रहग्र दिलत्योरेणी दृशाः प्रीतेयरत्नदृढ्वमनीतकांतिरुचिरमुपेत्य हृदयं चस्तवान् ए

र॰मं॰ ६

स्याः कालयन्नु करेऽथ मनोरथं परस्याः प्रियो दस्तेरु हस्तमिषात्स्पृशन्नु कुचतटीमानंदमाविंदति १९ अप्रकटपरपु
रुषानुरागा परकीया सा च द्विविधा परोढा कन्यका च कन्यायाः पित्राद्यधीनतया परकीयता अस्या गुप्तप्र
कला चेष्टा परोढा यथा अयं स्वाकुंजः कुसुमरसवाससमुचितः समीरो यं वल्लीवनविदलदल्ला परिमलः अयंप्र
दृष्टध्यानवज्जदविद्यासरत्नचिरापराधीनं चेतः सखि किमपि कुर्तुं गमयते २० गुप्ता विदग्धा लक्षिता कुलटा
नुशयना मुदिता प्रभृतीनां परकीयायामेवांतर्भावः गुप्ता त्रिविधा वृत्तसुरतगोपना वर्तिष्यमाणसुरतगोपना व

रा३

ज२

न वर्त्तिष्यमाणसुरतगोपना च त्रितयमपि यथा श्वश्रूः कुप्यतु निंदतु सुहृदो निंदं तु वा यातरस्तस्मिन्नकिंतु नमंदि
रसखि पुनः स्वापाविधेयामया आरवाराज्ञ मणायकोणकुहराद्दुष्टा मातन्वती मार्जारी नखरैः क्षतवती कोकोनमदु
देशो २२ विदग्धा च द्विविधा वाग्विदग्धा क्रियाविदग्धा च यथा निविडतमतमालवल्लिमंजी विचकिलराजिविराजि
तोयकंठे पथिकसमुचितस्तवाद्य नीवेसवितरि तत्र सरित्तटे निवासः २३ क्रियाविदग्धा यथा दासाय भवननाथे

र०म०
७

बदरीमपनेतुमादिशसि हेमंते हरिणाक्षी पयसि कुठारं विनिक्षिपति २४ लक्षिता यथा यद्गतं तत्र तं यद्भ्यानदपि
वा भूयात् यद्भवति तद्भवति वा विफलस्त्वदुद्योगः पनायासः २५ कुलटा यथा एते वारिकणान्किरंति पुरुषान्वर्षंति नो रू२
भोधराः शैलाः शाड्वलमुद्वमंति न स्टं ये ते पुनर्नो यकारं वैनाके तरवः फलानि सुवते नैवार भंते जनान्तथा
तः कातरमालपामि कुलटा हे तो स्वयाधिकं कृतं भर्तुर्नुशयाना यथा वर्तमानस्थानविघटनेन भाविस्था राम
नाभावशंकया स्थानात् छिन्नसंकेतस्थले भर्तुर्गमनानुमानेन वानुशयाना भवति प्रत्युदाहरणं ७

८२ कतुर

नि समुपागतवति चैत्रे निपतति पत्रे लवंगलतिकायाः सुहृशः कपोलपाली हरितालीदलद्युतिर्लेभे २७ निद्रार्धमुद्रितदृशि मि
थुनानि कपोतपालयाश्च तन्तुतल्पमहीरुहपल्लवानि तत्रापि तन्वि भवनानि कियंति संति विद्यस्व नप्रियतमस्य गृहेषु यादि
२८ तरणिकल्पितरसालमंजरीपिंजरीकृतकपोलमंडलैः निःपतन्नयनवारिधारया राधया मधुरिपुर्निरीक्ष्यते २९
मुदिता यथा गोष्ठपुत्तिभ्रतिपतितैर्वैरिराननादानेन हृदयस्य न हि पाटवमस्ति यातुः इत्थं निशम्य तरणीकुचकुंभ
रोमांचकंचुकमुद्वेचितमाततान ३० कान्थका यथा किं वा कुंचितहारयष्टिसरसं वक्षसि सा विसिनीं न

लो

र·मं
८

भ्रांतविलोचनद्युतिभुजंगायस्तकरोतिपत्रं अंगुल्यासुरदंगुलीयकरुचा कर्णस्य कंडूयनं कुर्वाणा स्यकाचका
सुकृतिनमथवा जमालोकाते ३१ वित्तमात्रोपाधिकसकलपुरुषाभिलाषा सामान्यवनिता नन्तत्वमिमित्रोद्दितिपत्ताकनु
रक्तायां परावत्याम व्याप्तिः तत्रवित्तमात्रोपाधेरभावादिति चेतन्मैवं साधिकाश्मीरहीरादिदातरि महाराजेनुर
क्तान्तु महद्यो तेनानुगम्यते तत्रापि वित्तमात्रमेवोपाधिरिति सामान्यवनिता यथा दृष्ट्वा गणसन्निवेशो बहुधनं
दातारमभ्यागतं वद्धोजा...ः परस्परमिवाश्लेषकुचोद्गमाः आनंदाश्रुपयांसि मुंचति मुहुर्माता मिषात्कुंत

राम
८

लोहदृष्टिः किंचधनागमं कथयितुं कासीतिकेगच्छति ३२ एता अन्यसंभोगदुःखिता व...गर्विता मानवती
त्यश्चेतितिस्त्राभवंति अन्यसंभोगदुःखिता यथा त्वं दूतिनिरागाः कुंजे न तु पापीयसोगृहं किंशुकाभरणं
देहेहरयतकथयमच्यथा ३३ वक्रोक्तिगर्विता द्विविधा प्रेमगर्विता सौंदर्यगर्विता च प्रेमगर्विता यथा वपुषितवतानो
तिरत्नधूपोद्भुरितिश्च्यतमासि किं ब्रवीमि सखि वत नु नयनात्तरात्तमीरुः कालयति मेन विभूषणानि कांतः ३४
सौंदर्यगर्विता यथा कलयति कमलोपमानमक्ष्णोः प्रथयति वाचि सुधारसस्य साम्यं सखि कथय किमाचरामि

नरार ३५

कोतिसमञ्जनितत्रसहितुतेवदोषः मानवतीयथा प्रियापराधसूचिकाचेष्टामानः स च लघुर्मध्यमो गुरुश्च
अल्पायनेयोलघुः कष्टेनापनेयो मध्यमः कष्टतमापनेयो गुरुः असाध्यस्तु रसाभासः अपरस्त्रीदर्शना
जन्मा लघुः गोत्रस्खलनादिजन्मा मध्यमः अपरस्त्रीसंगजन्मा गुरुः अथ यथा सिद्धकुन्तहलीरूपन
योलघुः अन्यथावादव्यपयाद्यपनेया मध्यमः चरणपातभूषणा[illegible]पनेयो गुरुः। अपरस्त्रीदर्शनादि राम
जन्मा ईर्ष्या स्वेदाम्बुभिः [illegible]लपिच्छिलमंग भूषा[illegible]दरिद्र चेनकेतकि तच्चकाम्ति अथ विलोक

नेतत

यति [illegible]तिप्रियेपि मानः कदाचित्पदं [illegible] ॥ गोत्रस्खलनादिजन्मा यथा यक्रोत्रस्खलनं त
नमोयदि नमध्यसे [illegible]मालिख्यालसंस्पर्शः [illegible]कारस्य ॥ अपरांगनासंगमजन्मा यथा [illegible]
[illegible]निरीक्ष्य भाले [illegible]चरणालक्तकपिंजरं स्वपन्त्याः ॥ सुदृशा नयनस्य कोणभासस्त्रुतिमुक्ताः [illegible]
[illegible]भूवुः ॥ ३९ ॥ ताः षोडशा अष्टभिरवस्थाभिः प्रत्येकमष्टविधा ॥ प्रोषितभर्तृका ॥ खंडिता ॥ कल
हान्तरिता ॥ विप्रलब्धा ॥ उत्का ॥ वासकसज्जा ॥ स्वाधीनपतिका ॥ अभिसारिका चेति ॥ गणना दृष्टविर

पमा [illegible]

त्यधिकं शतं भवति तासामपि उत्तमाधममध्यमगणनया चतुरशीतियुतं शतत्रयभेदा भवंति. यत्तु
एतासां दिव्यादिव्योभयभेदेन गणनया द्विपंचाशदधिकं युतं सहस्रं भेदाः भवंति दिव्याः इंद्राण्यादयः अदि
व्या मालत्यादयः दिव्यादिव्याः सीतादय इति तत्र अवस्थाभेदेनैव नायिकानां भेदात् जातिभेदेन भेदस्वी
कारे नायकानामप्येवमाने चेष्टा र इंद्रादयो दिव्याः देशान्तरगतेऽपि यस्मिं अदिव्या माधवादयः दि
व्यादिव्या अर्जुनादय इति यद्यपि यथा मुग्धायां धीराधीरादिभेदा भावस्तथापि विप्रज्ञासामग्र्यभावा राम १०

त् तथाप्यष्टविधत्वाभावो भवितुमर्हति तथापि प्राचीनलेखनानुरोधेन नवोढामध्यालंघ्येन भेदा अवगं
तव्याः देशान्तरगतेऽपि यस्मिन् संतापयत्याकुलिता प्रोषितभर्तृका उत्का कलहान्तरिता विप्रलब्धानां पतिर्देशा
न्तरगतो न भवतीति न तत्र अतिव्याप्तिः अष्टावेता दशावस्थाः मुग्धा प्रोषितभर्तृका यथा दुःखं दीर्घ
तरं वहन्त्यपि सखीवर्गाय नो भाषते शैवाले शयनं सृजत्यपि पुनः शान्ते न बाले इङ्गया कंठे गद्गदवा
चं निधिं दृशा धत्ते न बाष्पोदकं संतापं सहते यदंबुजमुखी तद्धृदचेतोभुवः अथ मध्या प्रोषितभर्तृ

कायथा वासस्तदेववपुषोवलयंतदेवहस्तस्थितैंजघनस्थलवरत्नकांची वाचालभृंगसुभगेसुरभौसम
स्तमद्याधिकंभवतितिसखिकिंनिदानं ४० प्रोषिताप्रोषितभर्तृकायथा मालामालाबालांबुजदलमयी
मौक्तिकीहारयष्टिःक्वाचीयोनेत्रभवतिहरोसुभ्रुवःकिंचिन्निश्चित्यदूयतोप्रस्थितेप्रस्थितेव अन्ना
हूनःकिमिहधमनीवर्त्ततेवानवेतिज्ञानुवाहोरहहवलयंपाणिमूलेलपयाति ४१ परकीयाप्रोषित
भर्तृकायथा श्वश्रूःपद्मदलेददातितदपिभ्रूसंज्ञयाशृहातेसद्योममेरशंकयानतुतयासंस्पृश्यते रस ११

दि०१ति२

र० मं०॥ १२ पाणिनायानुवाचिसुहृद्गणस्थवचसिपश्चुत्तरंदीयतेश्वासःकिंतुनसुञ्चतेहुतवह क्रूरःकुरंगी
दृशा ४२ सामान्यवनिताप्रोषितभर्तृकायथा विरहविहितमंत्रःज्ञमविज्ञायकांतःपुनरपिवसु
तस्माद्देश्यमेदास्यतीति मरिचनिचयमद्गोाच्छ्याबाष्पोदबिंदून्विसृजतिपुरस्थापिद्वार
देशोपविष्टा ४३ अन्यापभोगचिह्नितःप्रातरागच्छतिपतिर्यस्याःसाखंडिता यातंरेअपपल्लव
रां श्वासश्लिष्टाअस्फुटालापलापचिंतासंतापनिश्वासलेखाभावाश्रुपातादयः मुग्धाखंडि

कुर

तायथा दत्तः किंमुकुलयोंकितमिदं नेति किमपि प्रष्टुमिच्छन्त्याः नयनेन बोधमुहुस्तया आशोरः प्रालि
४३ नाश्लिष्टे मध्याखंडितायथा वक्षोजचिह्नितमुरोदयितस्यवीक्ष्यदीर्घनिश्वसितमुल्लसितं न किंचि
शीतिभ्रषरि त् प्रातर्जलेनवदनं मार्जयंती बाला विलोचनजलानिनिराकरोति ४५ प्रौढाखंडितायथा मा
मुद्रीद्वयविपर्ययपद्मलहरा पादांबुजालक्तकैरालिप्तानन्नमाननं ती हृतमुरसीचित्रार्पितेवाभवद् राम
रूढेनोक्तवतीनवाहृतवती निश्वासकोष्णं दृशा प्रान्तर्मंगलमंगनाकरतलादादर्शमादर्शय १२

त् ४६ परकीयाखंडितायथा कांतंनिरीक्ष्यवलयांकितकंठदेशमुक्तास्तयापरभियापरुषानवा
चः दूतीहृदं सुखेहु गाहृशास्वल्लदंवप्रराङ्गरात्परंनिदधिरे [illegible] नयनांतपाताः ४७ सामान्यवनिता
खंडितायथा उरस्तवपयोधरांकितमिदं कुतामक्षमानतामपिनिधीयतां वसु पुरायदंगीकृतं प्रतिश्रुत च थि-अशि
तेचेतसः प्रियतम [illegible] स्थ्यवारस्त्रियाकार्णेत्कनककंकणं करतलात्समाहृष्यत ४८ पतिमदंगम्यएव
परितप्ता कलहांतरिता अस्याश्चेष्टा भ्रांतिसन्तापसमाहनिश्वासज्वरप्रलापादयः मुग्धाकलहां

२ मु तरितायथा अनुनयतिपतिंनलज्जमानाकथयतिनापिसखीजनायकिंचित् प्रसरतिमलयानिलेनवो
ढावहतिपरंतुविरागमश्रुमेतैः ४९ मध्याकलहांतरितायथा विरमतिकथनंदिनानखेदः सखिकथ १३
नसमुपैतिकोपिलज्जा इतिकलहमधोमुखीसखीभ्योलपितुमनालपितुंसमाचकांक्षे ५० प्रौढाक
लहांतरितायथा अकरोःकिमुनत्वशोभिमानेकिंतुकाष्ठीःकरपल्लवेनिरोधं कलहंकिमधाःकुधा राम
रसज्ञोहितमर्थंनविंदंतिदेहदृशः ५१ परकीयाकलहांतरितायथा भर्तुर्यच्छलितुरतिलघुरप्रौढी

कनिष्ठीकृताह्येर्ष्यकोपयत्नंगतेसहचरीनीतिःकृतावहृतः निमुक्ताःस्फुरणवज्रपापरिचिताःस्तोतास्व
नीविंदुर्वासकोथादवधीरिताहतधियामातर्बलीयान्विधिः ५२ सामान्यवनिताकलहांतरितायथा
यचैकुरुहन्तस्मराणिक्रमेणभाग्यालययश्करुणोसेवासमयप्राप्लेलाःफलंकोभाग्यान्तरेवधसुसा।त २
तन्नवस्तरविदायथाथैमकुरातसिन्नकोपःकृतताधिग्मांधिङ्मममजीवितंधिगतंधुर्षिकोहितंधि
ग्वयः ५३ संकेतनिकेतनप्रियमनवलोक्यसमाकुलहृदयाविप्रलब्धा अस्यां दृष्टौ निर्वे

दन्निश्वासस्तरवीजनेनापालंभचिंताश्रुपातमूर्छोदयः मुग्धाविप्रलब्धायथा आलीभिःप्रायशैरनेक
कपटैः कुंजोदरं नीतयाशून्यंतत्रनिरीक्ष्यविस्मितयानप्रस्थितनस्थितं चास्ताः किंतुनवोढनीर
जदृशा कुंजोपकंठे तृषाभाष्यं कुंकदंबैरवचमत्कारस्फुर्त्ताहृदयः ५४ मध्याविप्रलब्धाय
था संकेतकेलिगृहमेत्यनिरीक्ष्य शून्यमेणीदृशानिभृतनिश्वसितावधरायाः आदौ तरवचनमई
विकासिनेत्रोत्पलमईकवलीकृतमवतस्या ५५ प्रौढाविप्रलब्धा यथा शुन्यं कुंजगृहे निरीक्ष्य

राम
१६

कुटिलं विज्ञाय चेतोभवं दूतीनापि निवेदिता सहचरीपृष्टापि नोवातया शंभोशंकरचंद्रशेखरहरश्री
कंठशूलिन्शिवत्रायस्वेतिपरंतुनीरजदृशा भर्गेच्छवकेस्तुतिः ५६ परकीयाविप्रलब्धा यथा दत्वाथ
येस्तुजेमम ईनिपदं प्रालेयधूलजानदीमेगीकृत्यवने नाथैर्केरपटले तन्त्यानदृष्टप्रियः संतापाकुल
यातयाचपरितेः पाथावैरागेति नोधा कोंतहतांतमत्रमहिषस्योदृशा योजिते ५७ सामान्यवनिताविप्र
लब्धा यथा कपट [redacted] कंचनभाजा केनचिद्विहारयोषा सकलरसिकगाढीवंचिकार्चितेसा
त्या २

स्वनो३

इति विहसति रिंगैर्भर्निक्षिप्तचञ्चुर्विकचकुसुमकांतिच्छद्मनाकेलिकुंजः ५९ संकेतस्थले प्रतिभर्त्तुर
नागमनकारणं या चिंतयति सा उत्का स्ववधिदिवसानागतप्रोषितपतिकायां नातिव्याप्तिः तस्याभर्त्तु
रवधिदिवसमनु नागमननियम इति संकेतपदेन तद्व्यावर्त्तनात् अस्याश्चेष्टा अरतिसंतापजृंभाऽ
गात्रकंपकं पस्तुदितं स्वावस्थाकथनादयः मुग्धा उत्का यथा यत्र नायाति समागमतः पतिरपि प्रायः २
पेदपराभिन्त्यं चेतसि चिंतये त्य एषा सखीन शीडयापृष्ठोति दीर्घनस्वसिति दधाति च किंतन प्रदोतकंच

राम
२५

किंचित्पक्वापलाद्धुरुचिं धत्ते कपोलस्थली पद्ये मध्या उत्का यथा आनेतुं न गता किन्तु प्रियसखी मी
ङ्गाक्षिमु कुंचितु प्रतिपदं वा चिकिमं साधाणं अपरा वृत्तेसैते इत्थं कर्णसुवर्णकेतककरजः पातोऽगस्
गाद्दृशः कोपि न वाल नीरजमुखी बाष्योदकं तु चात्तिं प्रौढोत्का यथा आतनि कुंजसरित्यूथि
लोलं वेमातस्तमस्मिन्निपितस्मिन्निरवसीद ६०॥ छालिकिं विदितिनी रवशभिरामी दामोदरः क
यति किं नसमाजगाम ६१ परकीया उत्का यथा स्थानं वारिदवारिभिर्विरचितं तावासो घनेकाननं नीतिमंद

६०

दनविंदुभिर्भिन्नमिजौवैदेवः समाराधितः नीताजागरणव्रतेन रजनी व्रीडा कृता दक्षिणा न प्रत्यं किं न तपस्य
थापि मे कथं नाद्यापि नेत्रातिथिः ६२ सामान्यवनिता यथा कथं न कान्तः समुपैति भर्तुं जमित्थं चिरं चे
तसि भावयन्ती प्रक्षालयन्ती पतदस्रुधाराकरेण नाकापि धनाभिलाषा ॥ ६३ ॥ अहमपि प्रियवारइति
निश्चित्य या सुरतसामग्रीं सज्जीकरोति सा वासकसज्जा वासकाचारः अस्याश्चेष्टा मनोरथपरिहा राम
सदूतीसपथसामग्रीसंपादनमार्गविलोकनादयः मुग्धा वासकसज्जा यथा हारं गुंफति सारंका १५
ता

पुरतंर तिरचितिरस्मातिकां वीलतां दीपं च्युतिं किं तु तत्र स्वहलं स्वेहं न चलेत्पुनः आलीनामिति वासक
सज्जैर्जनो कामानुरूपां क्रियां चोमा विस्मरति सुखीन बालस्य सुमुखी द्वारि समुद्वीक्ष्यते ६४ मध्या वास
३रा कसज्जा यथा चिन्ते दीर्घयितुं करोति कुतुकात्कह्लारहारस्रजं विरचेंद्राणां केतवेन किमपि द्वारं सं
शुद्धी दृश्यते शस्त्तं आभरणेन वंसहचरी भूषाविनिर्गीयामिषादित्यं पद्महृशः प्रतीक्षनूरितं स्मेरा
ननो भूस्मये यौरः ॥ ६५ ॥ प्रौढा वासकसज्जा यथा ॥ कृत्वं तवपुषि भूषणानि च कुरवीरणी भूषिताङ्कं

मनोरथस्थायथा॥ आवयोरंगयोर्दृ तेन्त्रयोर्विरसविप्लवः॥ अद्यैते चास्मितंस्यातं न स्यादन्योन्यवीक्षणी॥

स्था

ताशायनसन्निवेशेकामुकवीटिकासंभृतिः अभिसारिणीहृशाभवनमेत्यदेहलिभासुरन्नानकेतकी
कुसुमकांतिभिर्दुर्दिनं ८६ परकीयावासकसज्जायथा स्वसंस्थापयतिस्थलेनेचत्तिराधवे तेन्दीपांकुर
धनसौधकपोतपोतनिनदैःसाकेलिकेचेष्टितं श्रम्यन्यास्मि दिवर्तितांगलतिके लोलत्कपोलद्युति
का पिक्षापिकरोकुजेप्रियधियातत्त्याजतिकेत्यथाति ८७ सामान्यवनितावासकसज्जायथा चोलेनीविनि
चोलकर्षणविधिं चूडामणिं चुंबनेयाचिंचे कुचयोः कराप्पर्णविधौ कांचीपुनःकांचनी इत्थेवंदनच राम

विं लरं ८६

द्धितेर्मृगमदैरंगानिसंस्कुर्वतीनतिलिंयत्नमनोरथंवितनुतेवारेषुवारांगना ८८ सदाकाकूतीज्ञाक
रम्प्रियतमास्वाधीनपतिका अथमुग्धा वनविहारादिमेनेदनमदोत्सवमराहेकारतांयावाभित्रभूत
यः मुग्धास्वाधीनपतिकायथा मध्येनक्षशिमास्तनेनगरिमादेहेनवाकांतिमास्त्राणेनअभिमान
तेनजडिमानेत्रेनवावक्रिमालास्येनदृढिमानवाचिपटिमाहास्येनवास्फीतिमाघ्राणेनशुष्ठतथा
पिमज्जतिमनोमध्येवर्वीवीवारराणा ८९ मध्यास्वाधीनपतिकायथा यदपिरतिमहोत्सवेनकारायदपि

॥ रु
कारेण च नीविधारणानि द्विय सखि पतिरेखेष पार्श्वदेशं तदपि न मुंचति चेति किमाचरामि १० प्रोक्तस्वा
धीनपतिका यथा वक्षोजाधरपल्लवेषु च वचसां घत्ता लोचने वा न्यानामरविंदसुंदरदृशां कांतिस्तनोति
स्तनोति। स्वप्नेनापि न गच्छति श्रुतिपथं चेतः पथं हृत्कथं कायस्या रमितस्य मे सखि कंथं तथास्तु भेदग्र
हः ११ परकीया स्वाधीनपतिका यथा स्वीयाः संति सरोरुहदृशां यासां विलासं कणांकां चीकुंडलहे राम
मकोकणरणत्कारो न विश्राम्यति कोहेतुः सखि कोनेन पुरपथस्तो धेसखी सन्निवेशो ग्रामेनीयिव १०
गृहे

ल्लभस्य परितो हृद्विन्नेमां मुंचति १२ स्वाधीनपतिका सामान्यवनिता यथा संचेवं शतिमंदिरं स्मृगदृशो
यासां सुवर्णसागरस्त्रातस्य तत्सरोजसुंदरचमत्काराहृशो विभ्रमाः चित्रं किं तु विचित्रमन्मथकलावे
शद्यहेतोः पुनर्वित्तेचि नेहरं प्रयच्छति युवा मध्यः किं कारणं १३ स्वयमभिसरति प्रियमभिसारयति
वा यास्त्वभिसारिका अरुणाच्छा समयानुरूपवेषभूषणशंकाप्रज्ञाने पुण्यकपटहासादयः
इति परकीयायाः स्वकीयायास्तु प्रकटनएव क्रमः मुग्धाभिसारिका यथा दूतीविद्युदुपागतासह

चरीरत्रिपुरस्याधिनी देवद्रोदिशति स्वनेन जलदः प्रस्थानवेलां स्फुटां वाचं मांगलिकीं तनोति तिमि
रस्तोमापिपिन्नीरवेजीतायं दयिताभिसारसमया मुग्धे विमुञ्च त्रपां ७४ मध्याभिसारिकायथा नीला
म्बिने वपुजे गात्र्याचि मकृतं छायं संगपुनः किमपि के पुरी करोषि अंभोधरस्थानिभिरस्तु मिता मितन्नीमदा
विसारिचिवदना सितकिमाचरामि ७५ प्रगल्भाभिसारिका यथा स्फुरदुरसिजभारं मंगुरं वाकिसा राम
लय कोमलकान्तिनामदेन अथ कथय कथं सहे तनुं दिन निशासु मनो हृत्या रथ्यास्थ्याः परकीयाया १९

वंद
७६ परकीयाभिसारिका यथा रभसादभिसर्तुं मुहुः त्तनो वनितानां सखि वारिदो विलम्बात् रजनीदिव
सांधकारमचिरं विपिनं वेश्म विमार्गरवमार्गः ७७ ज्योत्स्नाभिसारिका यथा चंद्रोदयं वर्णनमंगकेषु विर
ष्टे विरहस्य विनिर्गतायाः मनोनिहन्तुं मदनापि वाण चूर्णेन कौतुकाद्भिः राबभूव ७८ दिवसाभि
श्री सारिका यथा पत्नी नाम विप्रस्य पंकजदृशा पर्वेक्षिवे वामंत्रणे जाते सप्तजनामिथः कृतमहो
स्माहे पुरः प्रस्थिताः सख्याऽस्थितया विहस्य गतया तस्यामुद्यं तमवान्तरेच्युनो स्विन्नकपोलयाविज्ञा

नात् प्रियतमः कोपाभावदर्शनात् काकुवचनकातरप्रेक्षणादिसूचितोऽतः पक्षपातित्वदर्शनात् नवामकस्तु
यामंतर्भावः वारनियमाभावात् सङ्गीकरणाभावनिर्बन्धादिदर्शनात् नस्वाधीनपतिकायामंतर्भावः अभिसत्व
रागवशंभङ्गविच्छेददर्शनात् नहि स्वाधीनपतिकायाः कदाचिदपि संगविच्छेद इति संप्रदायः उत्कंठितापि पतिः
स्वाधीनपतिकाया विरुध्यते अन्यथा भर्तेरिति स्वाधीनत्वमेव तस्या भज्यते नेहतथा सर्वथा मनुविदग्ध
मना ॥ किंच निर्वेदाश्रुपातानासोच्छ्वासवनविहारादिमदनलक्षणावस्थोक्तिदर्शनात् नाप्यभिसारिकायामं राम
भावः अभिसाराद्युद्यमाभावात् अनंगतापच्छेददर्शनादिति युक्तमुत्पश्यामः तद्रूपं तु यथाः पतिरश्रम २०

दोगादयोत्तंस्यास्तु चेवस्मात्प्राच्छ्यतिका यथा ... काकुवचनकातरप्रेक्षणावबनविश्रोपदर्शननिर्वेदसं
तोपसंभाष्टीनम्रास्तवाप्पादयः मुग्धाप्रोषितपतिका यथा ... किमपि जल्पति निर्गमाय कामादरीव
दनमानमयांचकार आलीपुनर्नितान्तमत्यलतानिकुंजगुन्मत्तकोकिलकलवत्स्थिमातनान ८२ मध्या
प्रोषितपतिका यथा गन्तुं प्रियो वदति तानिःश्वसितेन दीर्घमासीन वानयनयो जलमाविरासीत् आयुलि
पिपठितुमनाहताः परं तु भालस्थली किं तु ... समुपाजगाम ८३ प्रौढा प्रोषितपतिका यथा नायं सु
वतिसुभ्रुवामपितनुव्यासक्तिया गडवरत्ननाहं विहितांजलिर्यदुपतेः ॥ छोमिलयवद तांबूलं कुसुमं
गी

परीरम्भदंयहह हंचुम्बिदीयैतस्याद्वैवम्परवनत्विमुविषज्वालावलीदुःसहं ॥ २४ ॥ परकीयाप्यौढात्वपति
कायथा ॥ अस्तंगतं नगतं द्विपादयोयुगलं भवति विमुक्ता गुरवस्त्यक्ता नीतिरकारि किं नैव भवतो हेतोर्मया दुः
खितं ॥ अंगानो शात्यातना नेत्रयुग्नयोः को पि कोमोररवः कुंभीपाकमुरीभवत्सु मनसायुक्तो त्वयि प्रस्थिते
॥ २५ ॥ सामान्यवनिताप्रौढत्वपतिकायथा ॥ मुग्धां प्रदहिवलयायभवद्भियाणामासाद्यायाप्यतिचिहिःस
हसायदेतत् दृष्टे गद्ये विगलन्नेत्रयुनो बभूवारा वारांगना प्रियतमकारनावभार ॥ २६ ॥ अहितकारि
एयपि प्रियहितकारिएयुत्तमा ॥ अस्या उत्तमैव चेष्टा यथा पतिः [illegible] गतः कुचविचित्रं तोरस्थलः प्र

नि

राम
३१

तै

सन्नवचनामृतैरस्यमतर्पि बामभ्रुवा अर्चर्चिमुभ्राक्ष्मितच्छतिपरीरपंकाड्वैरपूजि विलसद्दिलोचनचमत्कृ
तैरवतंसः ॥ २७ ॥ हिताहितकारिणि प्रियतमे हिताहितचेष्टावती मध्यमा ॥ अस्या सरवैवद्वारानुसारिणी चेष्टा य
था ॥ को तेस्माभाति कंचुकस्पृशितया सार्वीकृतर्पीवरा यामुक्ता कोपकषायमप्यधर कैश्चराः कार
वोक्रुराः साकूतोदर सखमुखवामाक्षी के वा रालसा धीतिः कल्पलतावकावनमहादानी कृता सुभ्रुवा
॥ २८ ॥ हितकारिण्यपि प्रिये अहितकारिणी अधमा ॥ २९ ॥ एवंवधानामिति कोपना चेडीत्युच्यते ॥ अस्या निः
अस्या निःकारणकोपत्वादधमैव चेष्टा ॥ यथा ॥ प्रस्थानेनतवयः करोति कमलच्छायां मुखां भोरुहश्रीरिव

इत्युपाख्या शिशिरिया मार्गपुरः सिंचति नखिन्नेश्यसि विहुव इव नदीरिंगत्तरंगगम्य मिश्रांतक्रांत सरोजपत्रमहत्या
मत्याऽहत्याक्रुष्यति ८० विस्तरभियात्र चैकमतांसं [illegible] त्रमाऽयमभेदानादाहृताइति चित्रासखित्र
मकारिणी पार्श्वचारिणी सखी अथ धात्री मंडनाया लेमानारोपरोहा सप्रवृत्ती निकमालि मंडनं यथा स्तन
वेलनकमहीधरोपर्युंठपृथकैरपलीवमुल्लवसस्त्रमादं रवहमिमेकैरकामिषालिरवतीवामलेमुखीक
मलैः सखी जघान ८१ उपालंभो यथा सोढ्वांतमेखरितदिशः [illegible] यदानी धारासारे धरणि
वलयं सवेतः प्लावयंति नेनस्नेहं वहति विपुलं मनसखी सुनमतत त्वां [illegible] निःस्नेहा यदसि तादृदेना राम २२
सो

अथ मेविस्मयाय ८२ शिक्षा यथा सानंदमालि वनमालिर्विलोकनाय त्रिमेक कुंजमिति किंतु विचार
यस्यः कंकारिणामधुलिहो दिवस्त्रमंतिरात्रो पुनस्तूपले चक्षुपुरायकोरः ८३ परीहासो यथा आगार
भित्तिलिखितो सुनिवेदयस्तुकः सस्नमाध्यासुमृत्रिपुलोकमन्नुः इत्थं सखीजनवचः प्रतिपद्य हास
चः सीता स्मितहृतीविभितन्नेस्याचकार ८४ सखीः सखाः परिहासवत्प्रियस्यापि परिहासः [illegible]
यारि प्रसितन्निर्विखीनवात्रिरित्थेविहस्य मुरवैरिणि भासमानेन गोपा निरायदर्शनजंमानेहि
दोषरा वदनमामममयोचकार ८५ प्रियस्य परिहासवत्प्रियायाः अपि परीहासः यथा दि[illegible]

रिकथं यत्र सुरधुनी माला कथं यन्न वक्षो दिव्यं न ततः द्विविलोचनेकथमहिरीदृशं सन्दिग्धयोगत्व तस्माद्धनविदोन्वया
[illegible]हस्मृत्वा हारः परित्यज्यतामित्येशैलभुवा विहस्य लपितः शंभुः शिवायास्तु वः ९६ इत्यवस्थापारपारंगमात्
ती तस्याः संयोगनविरहनिवेदनादीनि कर्माणि संयोगनं यथा [illegible] चतिरजनिर्मुदं चाितमिर मिदं इतीचे चेति
मनोभूः उत्तेन यजयुक्तो विरचयरतं मनस्तस्मिन् ९७ विरहनिवेदनं यथा [illegible] चेद्भुवीप्रदीपकलिका
धीत्रावरामेडलेतस्याः देववयाहृत्यापि वरमाशय समुन्मीलति तह्यः सहसावतनशिरसानतनयो [illegible] राम
निक्षिप्यतां स्वहस्तत्योयायथानभवति त्रैलोक्यमंधंतमः ९८ शृंगारस्य भयनिरूपत्वात् नायकोपि निरू- २३

नि

पि थेते स च त्रिविधः पतिरूपपतिर्वैशिकश्चेति विधिवत्पाणिग्राहकः पतिः यथा [illegible]रवमप्यपूरवमुं च शिशि
रक्तिम्भसुधाशीकरानुत्वेभोगी द्रुविलेब्रसकि सुफणाभोगः यानेवीजय त्वंम्भुवीतिनिकं चसिं चसलिलैरं
मेः विधि घायमः संयोजन सुनाकठोरमहसः [illegible]नाग्नाति ९९ अनुकूलदक्षिणधृष्टशठभेदात्पति
श्चतुर्द्धा सार्वकालिकपरांगनापराङ्मुखत्वे सति सर्वकालमनुरक्तोनुकूलः यथा [illegible]तं भव कोमला
दिनमणी [illegible]ते शात्यममी कुरुते वत्मेन लघुतायया हिपवनेत्वं खेदमुत्सारय सान्निध्यं श्रयदंडकोव
नायारे निगोल्ह मार्गी द्रुहिः सीता त्वादिपिनेमया सह यतो निर्गन्तुमुत्कोठ ते १०० सकलनायिकाविषय

सहजानुरागोदस्थिरा: यथा एतत्पुरः स्फुरति पद्महस्तांसहस्रमध्ये किं कथय कुत्र निवेशयामि उत्थाक
लयानयनमीलं बुरुहे निमील्य रोमांचितं नवपुलं स्थितमच्युतेन १०१ मध्याजिः शंकां कृतदोषेपि भर्त्यानिवारिता
विभूषयः श्रेष्ठपरायणा धृष्टः यथा बद्धाहारैः केशपल्लवयोर्हरितोवारि नोपि शापं कृत्वापुनरुपयातोहर
नोदत्तदृष्टिः तल्पापोतकनकवलयेयं मुक्तामन्वेषयं याह धृष्टः पुनरपि मयापाणिवस्सुप्तः १०२ को
मिनीविषयकपटपटुशठः यथा मौलौ मल्लिमाल्यभालफलके धात्रिलिखत्यत्रावलिः केयूरं भुजयोर्निधा
य कुचयोर्विन्यस्य मुक्तास्रजं स्थित्वा संमुपादर्येयनेमृगदृशः कांचीनिवेशाछला नीवीग्रंथिमपाकरोति

राम
२५

रु

मृदुनाहस्तेन वामभ्रुवः १०३ ज्ञाचारहानिरहेतुः पत्तिरुपपतिः यथा शंकाशंखलितेन यत्र नयनेप्रांतेन नेत्रप्र
स्यंतं केयूरध्वनिभूतिभीति चकितेनायत्र वाश्लिष्यत्ते नोवायत्र शनैरलीय दशनैर्बिंबाधरः पीयते नोवा
यत्र निवीयते स्तुमतिलेतत्रिकं तं कामिनां श्रुयपत्तिरपि सुतुष्टा १०४ उपपत्तिरपि सुतुष्टा परंतु शठत्वेन वैनीय
तं ऋतुनियतोः परं दैन्यं ल्वेश्यापण्यमागमसिकौ वैशिकः यथा कांचीकलक्वणितकोमलनाभिकांतिपरापत्तध्वनि
तचित्रितकंठपालि उङ्कृतलोचनचकोरमनंगरंगमाशास्महे कमपि वारविलासवत्याः १०५ वैशिक
स्तत्रमध्यमाधममेदात्रिधा दयितायां भूयः प्रकोपपि उपचारपरायणाउत्तमः यथा चक्षुः प्रांतमुदी

द्य पक्ष्मलदृशः शोणारविंदश्रियं नोद्धेल्लंति नखक्षतानि वितनुते गूढस्तनं भिंदीनवा । तल्पेप्यंतमुपेत्यकिंतु पु
लकश्रीजन्मपालद्युतिः कांतः केवलमानंदीकृतमानतेन शिरसा मुक्ता स्वजे गुंफति १०६ प्रियाः प्रकोपश्च प्रको
पमनुरागवानुप्रकारैः प्रतिचेष्टयामनोभावप्रकटीकरोति समस्थमः यथा आश्चर्यं यदपि हा श्वशुरैर्नमितं लाल्लन
नेत्र वीतं चोवीति शोणास्सराजकांतितदपि कांपि दृष्टोरेक्षीयते मालायाः कण्ठमि मकरिकार्भः कुचाभोज
योः धूपः कुंतलवासमीषु सुदृशः सायंतनो दृश्यते १०७ मध्यतोपालज्ञा रत्नः कामं कुर्जा डायामक्षात कोपाद्
त्याविचाराधमः यथा उदयतिति हृदियस्यानेवलज्जा नचकरुणा नचकापि भीतिलेशः वकुलमुकुलद राम २५

कोप द्विकोमलोमोपुनरपि तस्युकरे निपातये कांथाः १०८ मानी चतुरस्त्रशठएवांतर्भवति मानीयथा बाह्या
कृतपराध्यमौनं वक्त्रो वक्त्रोपमयंमनः कृत्वा वाचमिमामपास्य विनयश्यामा जाहुहिः प्रस्थिते प्रांतवीन
विलोकनपरिहृत्ता लापनिष्टत्तानने प्राणेशो निपतेपिहंतकपरा वामभ्रुवो हृदये १०९ वाक्चेष्टाव्यंग्य
समागमश्चतुरः वचनव्यंग्यसमागमायथा नमोजरालेहरिणीनले शैलकाले निशायास्तवनिर्गता
व्याः नरेन्द्रीनां निकरे वसीनाघरेनुशांतारदरिकः सहायः ११० चेष्टाव्यंग्य समागमोयथा कांतेन
नकनकं जंबीरंकरे किमपि नीकुर्वति श्रृंगार लिखितभानैः ... वालिंदु मिंदुमुखीरदो रा

प्रोषितः पतिरूपपतिर्वैशिकश्च भवति क्रमेणोदाहरणानि ऊरू रंभा दृगपि कमलं शैवलं केशपाशो वक्रं चं
द्रोल्लसितममृतं मध्यदेशो मृणालं नाभिः कूपावलिरपि सरिच्चक्रवाकः किंच पाणिर्यदस्याः सा चेद्दूरमिति
नकथं हंत तापस्य शान्तिः १११ यौ च्यातः सरः सलिलकेलिकुतूहलाय छायां दुपच्छमपि वंशलिव मेमा
ने अंतः स्मितद्युतिचमत्कृततद्दृकुतरंगे रंगी कृते किमपि वामदृशः स्मरामि ११२ अश्रुप्लुतपरिपतन्निचोल
वेशमुखितनको रमवक्रेहृष्टिपाते प्रकारहसितसुन्नताच्छविंबुरसुहृदः स्मरन्नेहि तंस्मरामि ११३ अ
नभिज्ञो नायकोनायभासएव यथा सूच्येसमानी योजितानाविद्हुविधाभंगिवर्तनं निर्जने पुष्पकोआरे राम २८

वैन२

छ

प्राप्तयविनिर्मितामय स्फारीस्तनौ दृष्ट्वा।। तीक्ष्णाहरण लेनविधितो चैवबाला कुलाभवाना वाशिदृति
ति किंयता याक्ष मेजास्यति।। ।। चैनेनायिकायाः एवनायकात्पोत नेदमवितिवाच्यं अस्याः अवस्थापादन
देशास्यस्य च स्वभावप्रदेनादोषैरितिविशेषात्।। अनुकूलदक्षिणधृष्टशठ वामिति
चारएव।। नायकस्य स्वभाव एवइति च अन्यच्च अवस्था भेदे तथा दिना यकस्य भेदः स्यात्
१८ नु.

श्री

विकसक्षेत्वंडितादयो नायकास्त्री कीर्त्तव्याः॥ तथा च यथाकलवस्यायांत्रिग्रामन गामानवा
श्रयं प्रश्रयायात्। अन्य समागम शंकाधृतिंधिं वा अन्य संगो गर्वितवैवा नायक नीते नायिका
नीरताः प्रतिनंदुः। आवातरमा पत्रे हिलितेषां च नमं सचिवाः पीठमर्द विट चेट विदूषकास्तदा श्रत्रेद्धर्मा॥ अपि
तत्त्विसमाधकाः। पीठमर्दः यथा कार्याकार्यविधिः प्रयुक्तकरुणा गंगार्थेवाचा आयतां पीयूषं
ह्वविधिकाय रिमा लोरामाहिनिमिदिनि आस्तां वा स्पृह्यालो लोचन मिदं व्यावर्तयंती मुहुर्भूमौ क्रप्प
ड

चि

न ब्राक्र
राम
२४॥

सितस्य सुंदरितपोवंदानिवंदामहे। कामतंत्रकला को विदो विटः। यथा तः डामुदेश्वरो वि
जयते सर्वेश्वरो मारुतो तुंगः स्फुर्जो तिर्त्वे वो न निकटं प्रागोध्वरो मुंचति। एते सिद्धसार प्र
स्तन विशेषो विद्योनवद्योऽस्य वोमानव्या रेश्वरस्तो हृशोदरि कुर्यत्तु चेतसि स्थास्यति। संध्या
न चतुरस्चेटः यथा॥ ॥सा चंद्रसुंदरमुखी स च नंदसूनुर्दैवाच्चिरेण नवनं समुपाजगाम॥
॥ अत्रांतरे सहृदस्तस्य कठोरपानीयपानकपटेन सरः प्रतस्थे। अंगादवेरुत्पत्येत

च

ने द्व   स्मि

र० मं० स्यकारी विदूषको यथा। आनीय नीरजमुखीं शयनोपकंठमुत्कुंठितोऽङ्कमवकंचुकमोचनाय। ज्यांत
स देमुहुरकारि विदूषकेण प्रातस्तनेन तरणकुक्कुटकंठनादः स्तंभः स्वेदोथ रोमांचः स्वरभंगोथ वेपथुः वि
वर्ण्यमश्रुप्रलयौ वाष्टौ सात्त्विका गुणाः यथा सरोवा चित्रहृशोर्दलं कुचतटे स्वेदैः प्रकंपोधरे पांडुर्गंडत राम
टी वपुः पुलकितं लीनं मनस्तिष्ठति। आलोक्य नयनप्रियस्मरगयोस्तंभः समुल्लसन्नेतक्षिरातपथे नि २८
मन्धरणीपालोयमालोकितः इति स्थायीभावः शृंगारः स च द्विविधः संभोगो विप्रलंभश्च सं

वर्षं

भोगो यथा वियति विलोलति विद्युज्जलदस्तनति लेविधुश्चलति ठुंठति कपोतः निःपतति तारकानति
संदोलति विचिरमरवाहिन्याः विप्रलंभो यथा प्रादुर्भवति नवजलधरे वृंदह्रस्वकामाः प्राणाः पंकेरुहद
लदृशः कंठदेशं प्रयाति अन्यत्किं वातवन्मुस्व विधुंदधन्दुद्भीयंगं तु वक्षः पर्य्यस्तनति बिरहीनी पद्द्रव
स्यच्छलेन विप्रलंभेऽनोदशावस्था अभिलाषश्चिन्ता स्मृतिर्गुणकीर्तनोद्वेगप्रलापोन्मादव्याधिजडतानिधना
दिदशावस्था भवंति तत्र संगमेच्छाभिलाषः यथा। तस्यांस्तु तनुसरस्यां चेतो नयनं यूपतितं
नि

धु वी

२० मै०॥ चेतोगुरुनिमग्नलकुनयनं सर्वतो भ्रमति दर्शनिस्तनोषयोप्रकारजिज्ञासा चिंतनं यथा मया विधेयो
गुरुरयं तस्मिन् कुंजोपकंठे कलकंठनादः राधामाधवविच्छिन्नभावहंति कांतनेत्रोत्पलतोरणानि
प्रियाश्रितचेष्टाकृद्बोधितसंस्कारजन्यं ज्ञानं स्मृतिः यथा शैमाल[illegible]गादीर्घदुःस्वचकितो नाविक
रोतिव्यथां श्वासनोष्णतरं जहाति सलेलि धत्ते नया चक्षुषि[illegible]वातावर्त विवर्त[illegible]मानदहनकैरेन शृं॥राम
गज्वरेः क्षामः किंतु विरहराजतनयान्वयः स्मरन्नूवर्त्तते विरहकालीनकांताविषयप्रशंसा प्रवृत्ति

ऋ २ वि मि

पादनं गुणकीर्त्तनं यथा स्पर्शस्तनतटस्य शैथिल्यं वक्रवीक्षणं तस्याः केलिकलापस्य समयः समये
सखे कामक्लेशाद् जनितसकलविषयकहेयताज्ञानमुद्वेगः यथा गरलकुसुमकंदबिंदुविंबकरुणावा
चित्रयामिणीवसंतः रजनी स्मरनृपते रूपाणीकरणीये किमतः परं धात्तः प्रियाश्रियतकाल्पनिककर्म
व्यव्यवहारः प्रलापः कल्पनायाः करणमतः करणविक्षेपः तस्य चानिद्रानंदौप [illegible]रहस्य चीहतं चह मु०२
रहितस्मिन्ने मनः [illegible]दृष्टिं स्यर्जनिः पाणिरपमे किं करिष्यति ॥ उत्सुकसंतापादिकारितमतो विपर्यासी
ल

र० मं०॥
३९॥

सम्मुखितम्प्रियास्मिन्नदृश्या व्यापारस्तन्मादः व्यापारः कायिको वाचिकश्च कायिको यथा पतिफलमस्त्रोःमे
दीपको नो लिङ्गाह्वा मुखमिति परिहासं कर्तुमभ्यस्यतो नूतरू अथ शिथिलितनवा चैमानमानस्य यशांका
स्यात्वा निमुखलनैकनाजा पाणिपंकेरुहेण वाचिको यथा किरे विधेह्य मृगदृशो मुखमद्वितीयं कन्दर्पदर्प राम॥
सिद्दगंधहुतमेतमेतत् नोकारमावहति त्वं गतन्तुर्नतादकके मोणि चिर्धकुदनोहृग्रामीद्भूयं मनदनवो ३०॥
सम्मुखसंतापकारपीदिदोषो व्याधिः यथा कोदंडचित्राषानेनो निवसतिः कामस्य तस्या अपि तु वद्धि
र्री णी दनार

रा

नयनांस्वयं मनसितेयासः सम्मुन्मिलति शक्तिसाम्यविधे तयोः अन्यत्र निस्वामिरत्नयासिद्धतांन ध्यावातन्तुतां क्रमादतनु
तांते पाठयाग कृति चिरद्वृयया विकारमात्रैवैद्यजीवनावस्थानं जडता यथा पाणिनिरवकंकणः स्तनतटीनिद्कप
मानाकुका दृष्टिनिश्चतारकासमवचनविस्तांडवंडरुडले कस्मिन्नपितल्पसमंसमाननेनेनिर्व्वानचेन्नोपदिव्यनाम
स्मरणेनकोपिपुलकारंभः समुद्गच्छते स्वप्नचित्रसाक्षाद्दर्शनदर्शनं त्रिधा स्वप्नदर्शनं यथा मुक्ताहारं न च
कुचगिरि कंकणानि बद्धस्नाच्छेणास्विणानि रेणमपि वानीतं त्रिवनावं अथ स्वप्ने वकुलमुकुलैन्नूपणं सदधा

मं०॥ ॥नः कोयं चोरो दृग्दयमहरन्नवितन्नः स्मृतिनः चित्रदर्शनेयथा नीवीयं दूरं सितविरवैर्वैरवेहं तच्छदं चदर्शनेनद॥

३१ ॥शोदवस्मात् दृच्छपटे विदरवितदयितं विलोक्य बाला पुनर्वेयुजहाति दृष्टौ नांको साक्षाद्दर्शनेयथा चेतश्चुंच॥

॥लतोत्थजप्रियसाववरवि व्रीडेन मांपीडयन्नोन मुखं द्वारो निमेषं नवन्रुकामा हरणेत्कम्पतो बद्धं मुद्रिकरणीयोः॥ राम॥

॥वलयं वेरंठदध्मानः करे सोयं लोचनगोचरो नवद्रुमे दामोदरः सुंदरः मध्वीकस्य दशा दोहसदचीबसमंजरी ॥ ३१॥

॥कुर्वंत्तु बवधः कर्णे भूषणं रूपयामभंतीतो यस्य गणेश्वरः कविकुलालंकारचूडामणिर्देशो यस्य विदेहभूः सु॥ रू॥

॥रसरिकल्लोलकिर्मीरिता पद्येन स्वकृतेन तेन कविना श्रीभानुना योजिता वाग्देवीश्रुतिपारिजातकुसुमस्पर्धाकरीमं॥

॥जरी॥ ॥इति श्रीभानुकविविरचिता रसमंजरी समाप्ता॥ ॥श्रीरस्तु॥ ॥शुभंभवतु॥ ॥श्रीरस्तु॥ ॥

॥को॥ ॥योदंडकारण्यनिवासिरक्षःकोदंडलीलाविषयिचकार हेरंबस्कंदसनाथरुद्रः कोदंडपाणिः कुलदेवतेनः॥

॥श्री॥ ॥संवत् १६६५ वर्षे प्रथम भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे चतुर्दशी १४ रवौ दी० नहरिस्तु विश्वनराधिपंच्याद्रणी॥

॥मवलोकनार्थं तन्मध्ये हरिरामेण संपूर्णीकृता॥ ॥ ॥ ॥काशीस्थितेन रामेण एतां नू लखितापश्चात्तूम मा समाप्ता॥ पीना॥

दिनरात्रौ।१ ॥विद्वत्कुलोपकाराय लिखितोयं ग्रंथः॥

रसमंजरी ३२

इति रसमंजरी समाप्त ॥ शुभमस्तु ॥ राम ॥

॥ ३२ ॥